

การจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย : กรณี โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยจังหวัดสมุทรสงคราม

Conflict Management of Environmental in Rural Thai Community:
A case of tourism development projects for a fireflies outing
in Samutsongkhram Province

ศุภวรรณ ภิรมย์ทอง¹

ศ.พิเศษ ดร. ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ศ.ดร. ดิน ปรัชญพฤทธ์²

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง การจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทยในครั้งนี้เป็นการศึกษากรณี โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อย จังหวัดสมุทรสงคราม ใช้เทคนิคการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology) โดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 336 คน และผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 8 คน คือ ผู้นำชุมชน ประชาชนในชุมชน หน่วยงานราชการ สื่อมวลชน และเจ้าของโครงการที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือ คือ แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ (1) การสื่อสารในชุมชน ความทันสมัยของชุมชนและความรู้ของคนในชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กันระดับค่อนข้างปานกลาง (2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน-เอกชน การรวมกลุ่มในชุมชนมีความสัมพันธ์กันระดับปานกลาง (3) ภาวะผู้นำชุมชนมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย ส่วนระดับความสำเร็จของการจัดการความขัดแย้งในภาพรวมมีอยู่ในระดับน้อย โดยมีแนวทางในการจัดการความขัดแย้ง คือ ความสงบสุขของประชาชนเป็นเป้าหมายหลัก ความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นฐานในการจัดการ และมีแนวทางสันติวิธีเป็นหลักการจัดการ

คำสำคัญ : การจัดการความขัดแย้ง สิ่งแวดล้อม ชุมชนชนบทไทย

¹นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยสยาม

²ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยสยาม

Abstract

The research on Conflict Management of Environmental in Rural Thai Community in case of this study was the conflict of tourism development projects for a fireflies outing in Samutsongkhram Province. The research format is a Mix Methodology by Fried query sample of 336 persons and Interviewed 8 persons from community leaders, people in the community, government agencies and project owners. The research instruments were questionnaire and in-depth interview.

The research findings were as follows : factors affecting the effectiveness of conflict management : (1) Relatively moderate are such communication in the community, modernization of the community and knowledge of the community (2) Moderate are participation in the community, economic interests of the community and integration in the community. (3) Factor affecting the effectiveness of conflict management at quite low was community leadership. The level success of conflict management was found to be low. The guidelines used in conflict management was the peace of the people as the main target with the cooperation of all parties concerned as the base and principles of management as a peaceful way.

Key words : conflict management, environmental, rural Thai community

บทนำ

ปัจจุบัน ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรในประเทศไทย ที่เกิดขึ้นมาจนสังคมรับรู้ นั้น มีจำนวนกว่าหนึ่งพันเรื่องต่อปี และในปัญหาที่ไม่ปรากฏเป็นข่าวมีจำนวนมากกว่าหมื่นเรื่องต่อปี ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น อาชีพที่หลากหลาย และสภาพการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ และการเมือง สังคมไทยที่มีความซับซ้อนและผลประโยชน์ที่แตกต่างกันก็เพิ่มมากขึ้นด้วย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543) ในการตรวจเอกสาร

เพื่อค้นหาสถานการณ์ความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน จากหนังสือพลวัตรของชุมชนในการจัดการทรัพยากร สถานการณ์ในประเทศไทย ของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) ได้มีการสรุปไว้ชัดเจนถึงปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทยปัจจุบัน ซึ่งได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยสถานการณ์ความขัดแย้งของแต่ละพื้นที่ในประเทศไทยจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ภาคใต้ เป็นเรื่องการทำประมงชายฝั่ง เช่น อวนล้อม อวนลาก อวนลอย และอวนรุน ซึ่งส่งผลทำให้สัตว์น้ำหลายชนิดลดปริมาณลงหรือสูญพันธุ์ หรือมีปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างชาวนาหรือภาคเกษตรกับกลุ่มทำนาแก่งที่มีน้ำเค็มซึมเข้าพื้นที่การเกษตร ในภาคอีสาน พบว่า ปัญหาข้อขัดแย้งด้านทรัพยากรดินมีมากที่สุด รองลงไป คือ ทรัพยากรป่าไม้ นอกจากนั้นจะเป็นความขัดแย้งเกี่ยวกับน้ำและแร่ธาตุ โดยกรณีที่เกิดความขัดแย้งมากที่สุด คือ การบุกรุกที่สาธารณะ ที่ป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์ ส่วนพื้นที่ภาคเหนือจะมีปัญหาการใช้ที่ดิน เนื่องจากมีความแตกต่างตามบริบทของการใช้พื้นที่ คือ พื้นที่สูงกับพื้นที่ราบ ทั้งนี้ ในพื้นที่สูงการจัดการที่ดินมักเป็นความขัดแย้งระหว่างแบบแผนการใช้ที่ดินของชุมชนดั้งเดิมกับนโยบายการใช้ที่ดินบนที่สูงของรัฐ โดยการใช้ที่ดินของคนบนที่สูงมักจะถูกมองจากรัฐและคนบนพื้นราบว่าเป็นการใช้ที่ดินที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ก็ทำให้เกิดข้อขัดแย้งที่ทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากการแย่งชิงทรัพยากรป่าไม้ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ และในส่วนของทรัพยากรน้ำ ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ส่งผลทำให้เกิดข้อขัดแย้ง ในภาคตะวันตก สภาพปัญหาความขัดแย้งปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องป่า รองลงไปเป็นเรื่องที่ดิน และแหล่งน้ำ เนื่องจากเกิดความขัดแย้งกันในส่วนของการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรดังกล่าว การพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ของรัฐและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของประชาชน และระบบนิเวศมากขึ้นและซับซ้อนขึ้น เป็นต้น และภาคตะวันออก ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเกิดจากผลกระทบของการพัฒนา ซึ่งนำไปสู่ปัญหา และความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร เช่น การเพาะเลี้ยงกุ้ง ที่ส่งผลให้เกิดการทำลายป่าชายเลน มีการบุกรุกพื้นที่หวงห้าม และก่อให้เกิดมลภาวะต่อแหล่งน้ำโดยไม่มีการควบคุม หรือปัญหาภาคเกษตรกรรมในบางพื้นที่บุกรุกพื้นที่หวงห้าม อุตสาหกรรมบุกรุกทั้งพื้นที่ป่าชายเลนและป่าไม้ น้ำทิ้งก่อให้เกิดปัญหามลภาวะ และกระทบต่อระบบนิเวศ และการพัฒนาการท่องเที่ยวก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมด้วยเช่นกัน

สำหรับโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อย จังหวัดสมุทรสงคราม จากการตรวจสอบข้อมูลเมื่อปี พ.ศ.2551 จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานจังหวัดสมุทรสงคราม และที่ทำการปกครองจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นจากโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรสงคราม ด้วยการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอัมพวา อำเภอมัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมในการจัดทำโครงการนำร่อง เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวาและได้พัฒนาให้เกิดตลาดน้ำยามเย็นขึ้น เพื่อเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยมีการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยเป็นส่วนหนึ่งของรายการนำเที่ยวดังกล่าวด้วย โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว ชมหิ่งห้อย อำเภอมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับเอกชน คือ ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว โดยประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวใช้เรือยนต์ในการรับ - ส่งนักท่องเที่ยว ที่วิ่งทำรอบของเรือในแต่ละวัน ทำให้เกิดการทำลายชายฝั่ง เกิดมลภาวะต่อระบบนิเวศ และกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชน ซึ่งจากสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าน่าจะมีปัจจัยสำคัญที่สามารถช่วยให้การจัดการปัญหาความขัดแย้งเกิดประสิทธิผลได้มากขึ้น และการจัดการความขัดแย้งให้เกิดประสิทธิผลได้นั้น น่าจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือองค์ประกอบหลายประการ เช่น ปัจจัยด้านการบริหารการปกครอง ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ รวมถึงวิธีการและหลักการในการจัดการความขัดแย้งด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย กรณีความขัดแย้งจากโครงการพัฒนาการท่องเที่ยว ชมหิ่งห้อย จังหวัดสมุทรสงคราม โดยหวังใจว่าผลการวิจัยที่ได้จะสามารถเป็นประโยชน์และมีส่วนช่วยสนับสนุนบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาดังกล่าวให้เกิดประสิทธิผลอย่างเป็นรูปธรรมได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย
2. เพื่อศึกษาถึงระดับความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย

สมมติฐานการวิจัย

ได้กำหนดสมมติฐานการวิจัยไว้ 12 ประการ เพื่อเป็นเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องซึ่งเชื่อมโยงถึงที่มาของสมมติฐาน ดังนี้

1. **กฎหมายและระเบียบทางราชการมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย** โดย สุนีย์ มัลลิกะมาสย์ (อ้างถึงใน บุญวัตต์ เกิดกล้า, 2544) พบว่า กฎหมายจะเป็นกลไกหลักในการกำหนดกรอบกติกาของสังคม และเป็นฐานรองรับการใช้อำนาจรัฐที่สำคัญที่จะนำมาใช้บังคับให้มีประสิทธิภาพต่อการควบคุมปัญหาของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. **ภาวะผู้นำชุมชนมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย** โดย DuBrin (1998) ได้เสนอคุณลักษณะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ 4 ประการ คือ มีความรู้ มีความสามารถทางเชาว์ปัญญา มีบุคลิกภาพที่ดี และมีพฤติกรรมทางสังคม และการเลี้ยงดูที่ดี และสุกรี พิษฉักหวาน (2541) ได้สนับสนุนความสำคัญของภาวะผู้นำชุมชนที่มีต่อชุมชน โดยชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำชุมชนทั้งในส่วนของภาครัฐ และในชุมชนเอง มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างให้เกิดกับผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชนเพื่อการจัดการปัญหาในชุมชน

3. **ศักยภาพชุมชนด้านการจัดการมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย** โดย สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) ได้เสนอตัวแบบในการพัฒนาศักยภาพชุมชนชนบทในการจัดการว่าต้องมีการพัฒนาชุมชนชนบทอย่างสมบูรณ์แบบ ทั้งด้านการเมืองโดยส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ด้านเศรษฐกิจ เพิ่มงานอาชีพและการทำงานให้ประชาชนได้มีงานทำมากขึ้น จนสามารถยกระดับการครองชีพของตนให้สูงขึ้น ด้านการศึกษา ต้องมีเป้าหมายหลักทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ด้านการศาสนา ต้องมีเป้าหมายหลัก ในการทำให้ประชาชนยึดหลักเหตุผล มีบรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ และสัญลักษณ์ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่มากขึ้น ด้านสถาบันครอบครัว มีเป้าหมายหลักในการให้ครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัวดี เป็นพลเมืองดี และมีความสามัคคีปรองดอง เป็นต้น

4. **หลักศาสนา มีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย** โดยจากทฤษฎี การพัฒนาสังคมแนวพุทธ ของ ชาย สัญญาวิวัฒน์ และ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551) โดยให้ความสำคัญในหลักศาสนาที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งจะช่วยให้อนุในสังคมได้มีความรู้ความเข้าใจสัจธรรมของชีวิตโลก ยิ่งจะ

ทำให้สังคมนั้นมีความสุขในระดับสูงยิ่งขึ้นถึงขั้นนิพพาน ซึ่งหากเปรียบกับทางโลก นิพพาน คือ สังคมที่พัฒนา สังคมที่ปราศจากทุกข์ และสังคมที่มีความสุข

5. วัฒนธรรมชุมชนมีผลต่อประสิทธิผลในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย โดยได้ศึกษาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนตามแนวคิดวัฒนธรรมองค์การของ Denial R. Denison (1990) ซึ่งจะมองถึงวัฒนธรรมของชุมชนกับประสิทธิผลของชุมชน โดยชี้ให้เห็นว่า ประสิทธิผล เป็นผลของการปฏิบัติที่เกิดจากค่านิยมและความเชื่อของประชาชนภายในชุมชน โดยค่านิยมเฉพาะบางอย่างจะมีอิทธิพลต่อประสิทธิผล การเกิดความเชื่ออย่างแรงกล้า การตระหนักต่อภารกิจหรือการยึดมั่นจากความเชื่อและค่านิยมทำให้เกิดพื้นฐานของการร่วมมือในชุมชน

6. ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมีผลต่อประสิทธิผลในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย โดยศึกษาทฤษฎีการพึ่งตนเองแบบพัฒนาของชุมชนชนบท (Double-tiered TERMS MODEL of Rural Community Self-Reliance) โดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย โดยเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวงใน คือ การพึ่งพาตนเอง และวงนอก คือ การพัฒนา ซึ่งการพึ่งตนเองของชุมชน เกิดจาก TERMS คือ Technology, Economic, Natural resource, Mental และ Socio-cultural

7. การรวมกลุ่มมีผลต่อประสิทธิผลในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย โดย ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มตามหลัก WAKON YOSAI ซึ่งสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549) ได้นำเสนอถึงการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่นที่สามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากปัจจัยภายใน (WAKON) และปัจจัยภายนอก (YOSAI) ซึ่งปัจจัยภายในในที่นี้หมายถึง Japanese Spirit คือ ลักษณะของคนของสังคม และการทำงานของญี่ปุ่น เช่น การทำงานเป็นกลุ่ม ความขยัน ความเอาใจจริงเอาใจ ความไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากและความประหยัด บทบาทของสตรี ความมีระเบียบวินัย ความพร้อมเพรียง ความซื่อสัตย์ คติปฏิบัตินิยม ความละเอียดแม่นยำตรง ขาดินิยม ความนิยมการศึกษาและวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

8. การมีส่วนร่วมของประชาชนมีผลต่อประสิทธิผลในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย โดยศึกษาแนวความคิดการมีส่วนร่วมแบบ PAR โดยสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549) ได้นำเสนอวิธีการพัฒนาแบบสามร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่ง หมายถึง การพึ่งตนเอง การพัฒนาของชุมชน และการทำวิจัย รวมทั้งศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่ง วันชัย วัฒนศัพท์ (2550) ได้ชี้ให้เห็นกระบวนการ

ที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นน้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุด ได้แก่ การรับทราบข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็นในกระบวนการรับฟังความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นต้น

9. การสื่อสารมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย โดยศึกษาทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร ของ Lerner (อ้างถึงใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2549) ซึ่งได้เสนอทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Communication Theory of Modernization) ซึ่งเป็นทฤษฎีตะวันตก โดยมองความทันสมัยว่าเป็นการพัฒนา หรือความเจริญ และศึกษาคุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารชุมชน ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ (2543) ได้นำเสนอคุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารชุมชนจากทัศนะของนักคิดหลายท่านว่า เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Flow of Information) มีทิศทางที่หลากหลาย มาจากทุกทิศทาง มีเป้าหมายของการสื่อสารชุมชน มีวิธีการและแง่มุมหลายแง่มุมที่จะกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อชุมชนได้

10. ความรู้ของประชาชนมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย โดย ได้ศึกษาเรื่อง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเดวิท แมทวีส (อ้างถึงใน พิชชา บัวแย้ม, 2547) ที่ได้ให้ความสำคัญต่อชุมชนแห่งการเรียนรู้ และแนวคิดการจัดการความรู้ของ Nonaka และ Takeuchi (อ้างถึงใน ปิยานี รุ่งเลิศศิริกุล, 2546) ซึ่งมุ่งเน้นกิจกรรม 6 ประการ ในการดำเนินการจัดการความรู้ ซึ่งนำมาปรับใช้กับชุมชน ได้แก่ 1) การสร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ 2) การสร้างทีมจัดการความรู้ 3) การสร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การจัดการความรู้ควบคู่ไปกับการพัฒนารูปแบบการทำงาน 5) การจัดการองค์กรโดยให้สมาชิกองค์กรที่เป็นผู้นำแต่ไม่ใช่ผู้นำระดับสูงในองค์กรเป็นพลังขับเคลื่อน และ 6) การสร้างเครือข่ายความรู้กับโลกภายนอก

11. ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน - เอกชน มีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย โดยศึกษาทฤษฎีแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ซึ่ง สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549) ได้ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนจะเน้นความสำคัญของคู่สัมพันธ์ในการสนองความต้องการของกันและกัน ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยน จึงเป็นจุดเริ่มต้นขององค์การสังคม เมื่อดำเนินการแลกเปลี่ยนนานออกไป ก็จะเกิดกฎเกณฑ์การแลกเปลี่ยนและเกิดองค์ประกอบองค์การสังคมอื่นตามมา และมีกรอบความคิด สำหรับวิเคราะห์ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนได้ โดยการวิเคราะห์ 4 ประเด็นสำคัญ

ได้แก่ 1) คู่แลกเปลี่ยนเป็นใคร 2) แลกเปลี่ยนอะไร ปริมาณเท่าใด 3) ข้อตกลงการแลกเปลี่ยนหรือสัญญา หรือวัฒนธรรมที่ควบคุมการแลกเปลี่ยน และ 4) เงื่อนไขหรือสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการดำรงรักษาความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเป็นอย่างไร และได้ศึกษาแนวคิดของ Gittinger (1982) ที่มองผลประโยชน์ว่ามี 2 ลักษณะ ได้แก่ ผลประโยชน์ที่ไม่มีตัวตน คือ ผลประโยชน์ที่วัดไม่ได้จากแรงของปริมาณ หรือในแง่ของมูลค่าในรูปตัวเงิน และผลประโยชน์ที่มีตัวตน คือ ผลตอบแทนที่วัดมูลค่าเป็นจำนวนเงินได้

12. ความทันสมัยของชุมชนมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย โดย ศึกษาทัศนะของ Huntington (1993) ที่มองความขัดแย้งกับความทันสมัยไว้ว่า เรื่องที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบอันดีงามของสังคม เป็นสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ และเป็นสังคมแห่งสันติสุข นอกจากนี้ Inkeles & Smith (1974) ซึ่งเป็นผู้ศึกษาความทันสมัยมาโดยต่อเนื่อง ได้ศึกษาคนในประเทศต่างๆถึง 6 ประเทศ โดยคุณลักษณะความทันสมัย (Modernity) ที่ค้นพบ ได้แก่ การยอมรับประสบการณ์ใหม่ๆ การยอมรับในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมีคุณค่า มีความคิดในทางก้าวหน้า จัดระบบความคิด มีความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ภายนอก สนใจข่าวสารทั้งที่อยู่ใกล้และไกล มีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน มีความเชื่อว่า มนุษย์สามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ทุกสิ่งทุกอย่างสามารถปรับปรุงให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ การวางแผนในการทำงานมีแนวโน้มของการวางแผนระยะยาวทั้งในกิจกรรมของชุมชนและส่วนตัว มีความเชื่อในหลักเหตุผลและมองโลกในแง่ดี ทั้งนี้ คนทันสมัยจะเชื่อในสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้อย่างมีเหตุผลโดยไม่มั่งงาย โดยปราศจากข้ออ้างอิง มีความเคารพและให้เกียรติผู้อื่น รวมถึงยอมรับและให้ความสำคัญกับบุคคลอื่น มีการยอมรับการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สังคมวางไว้ (Belief in Distributive Justice) ว่าจะต้องมีความยุติธรรมเที่ยงตรง ไม่นิยมเอียงในความคิดและการกระทำในเรื่องต่าง ๆ และยึดกฎเกณฑ์มากกว่าตัวบุคคลหรือความสัมพันธ์

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นหลัก และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ช่วยเสริม โดยนำแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดและสมมติฐานดังกล่าวข้างต้น เพื่อพิสูจน์ตัวแปรเชิงสหสัมพันธ์ (Correlation) และหาผลสรุปตัวแปรสำคัญที่สัมพันธ์กับประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาการท่องเที่ยว ห้างห้อย ซึ่งเป็นกรณีศึกษา จำนวน 2,076 คน ซึ่งได้จากการสอบถามในพื้นที่ ซึ่งมาจากประชากรของอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 3 จุด ได้แก่ จุดที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านปรก จำนวน 916 คน, จุดที่ 2 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านปรก จำนวน 642 คน และจุดที่ 3 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านปรก จำนวน 518 คน และในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ มีจำนวน 336 คน (ระดับความเชื่อมั่นโดยรวม เท่ากับ .8910) กลุ่มที่ 2 กลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (การสัมภาษณ์เชิงลึก) ผู้วิจัยได้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากประชาชนในชุมชน บุคลากรจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เจ้าของโครงการและสื่อมวลชน จำนวน 8 คน

เครื่องมือการวิจัย

โดยใช้เครื่องมือหลักในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือหลักในการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 : ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 : ระดับความคิดเห็นในปัจจุบันที่จะมีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย ส่วนที่ 3 : ระดับความคิดเห็นในองค์ประกอบและระดับความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย และส่วนที่ 4 : ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย โดยการสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 336 คน

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interviewing question) จากกลุ่มประชากร โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้นำชุมชน ประชาชนในชุมชน หน่วยงานราชการ และเจ้าของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง จำนวน 8 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีพัฒนาการในพื้นที่ และผู้นำชุมชน เป็นผู้ช่วยเหลือในการแจกแบบสอบถามและเก็บคืน โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบสอบถามที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์นำมาวิเคราะห์และสรุปผลตามกรรมวิธีทางข้อมูล หลังจากสรุปผลข้อมูลจากแบบสอบถามแล้ว ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูล

ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์เพื่อหาจุดร่วมและจุดต่างของปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย เพื่อสรุปผลการศึกษาวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกจะถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้เครื่องมือทางสถิติ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ ความเกี่ยวข้องกับโครงการ และห้วงเวลาที่อาศัยในชุมชน วิเคราะห์ทางสถิติแบบพรรณนา โดยใช้สถิติค่าความถี่ และค่าร้อยละ แล้วอภิปรายผลในรูปความเรียงประกอบตาราง
2. การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย วิเคราะห์ทางสถิติแบบพรรณนา โดยใช้สถิติค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วอภิปรายผลในรูปความเรียงประกอบตาราง
3. ข้อเสนอแนะ แนวทาง โดยสรุปใจความจัดเข้าหัวข้อ หาความถี่ และจัดลำดับตามเนื้อหา
4. การทดสอบสมมติฐานการวิจัย โดยใช้สถิติความสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Chi-Square) และทิศทางความสัมพันธ์แกมมา (Gamma)
5. ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ จะวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้หลักการตีความ (Interpretive Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามตัวแปรของการวิจัยและเชื่อมโยงตัวแปรต่างๆในเชิงเหตุผล

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย : กรณีโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวชมหิ้งห้อย จังหวัดสมุทรสงคราม สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย เมื่อพิจารณาภาพรวมทั้ง 3 ด้าน พบว่า ด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.33 ระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการบริหารการปกครองมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านสังคมและเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยย่อย

ในแต่ละด้าน พบว่า การมีส่วนร่วมในชุมชน ภาวะผู้นำชุมชน และการรวมกลุ่มในชุมชน มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการอยู่ในระดับมาก และศักยภาพชุมชนด้านการจัดการ การสื่อสารในชุมชน ความรู้ของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กฎหมายระเบียบ ทางราชการ ความทันสมัยของชุมชน ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน-เอกชน หลักศาสนาของชุมชน และวัฒนธรรมของชุมชน มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการอยู่ในระดับ ปานกลาง ซึ่งแสดงผลการศึกษาระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการ ความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย ได้ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ต่อปัจจัย ที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย

ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผล การจัดการความขัดแย้ง	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านการบริหารการปกครอง	3.52	0.51	มาก
1.1 กฎหมายระเบียบทางราชการ	3.34	0.68	ปานกลาง
1.2 ภาวะผู้นำชุมชน	3.66	0.62	มาก
1.3 ศักยภาพชุมชนด้านการจัดการ	3.44	0.63	ปานกลาง
2. ด้านสังคม	3.38	0.45	ปานกลาง
2.1 หลักศาสนาของชุมชน	3.03	0.78	ปานกลาง
2.2 วัฒนธรรมชุมชน	2.88	0.81	ปานกลาง
2.3 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	3.35	0.72	ปานกลาง
2.4 การรวมกลุ่มในชุมชน	3.63	0.74	มาก
2.5 การมีส่วนร่วมในชุมชน	4.00	0.54	มาก
2.6 การสื่อสารในชุมชน	3.41	0.62	ปานกลาง
2.7 ความรู้ของคนในชุมชน	3.39	0.66	ปานกลาง
3. ด้านเศรษฐกิจ	3.09	0.56	ปานกลาง
3.1 ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของ ชุมชน-เอกชน	3.03	0.62	ปานกลาง
3.2 ความทันสมัยของชุมชน	3.32	0.55	ปานกลาง
ภาพรวม	3.33	0.38	ปานกลาง

การทดสอบสมมติฐาน โดยใช้การทดสอบความสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Chi-Square) ระหว่างตัวแปรและทดสอบทิศทางความสัมพันธ์แกมมา (Gamma) เพื่อระบุขนาดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทยที่เป็นความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง ได้แก่ การสื่อสารในชุมชน ความรู้ของคนในชุมชน และความทันสมัยของชุมชน เป็นความสัมพันธ์กันในระดับค่อนข้างปานกลาง ได้แก่ การรวมกลุ่มในชุมชน การมีส่วนร่วมในชุมชน และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน-เอกชน เป็นความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย ได้แก่ ภาวะผู้นำชุมชน และไม่สัมพันธ์กัน ได้แก่ กฎหมายและระเบียบทางราชการ ศักยภาพชุมชน ด้านการจัดการ หลักศาสนาของชุมชน วัฒนธรรมชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ดังตารางที่ 2 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่กลุ่มตัวอย่างเห็นว่ามีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย

ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้ง	Pearson Chi-Square	Asymp. Sig. (2-sided)	Gamma	แปลผลความสัมพันธ์
1. กฎหมายระเบียบทางราชการ	0.207	0.550	0.550	ไม่สัมพันธ์กัน
2. ภาวะผู้นำชุมชน	-0.041*	0.024	0.024	สัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย
3. ศักยภาพชุมชนด้านการจัดการ	0.124	0.692	0.692	ไม่สัมพันธ์กัน
4. หลักศาสนาของชุมชน	0.140	0.259	0.259	ไม่สัมพันธ์กัน
5. วัฒนธรรมชุมชน	0.143	0.684	0.684	ไม่สัมพันธ์กัน
6. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	0.221	0.444	0.444	ไม่สัมพันธ์กัน
7. การรวมกลุ่มในชุมชน	0.217*	0.011	0.011	สัมพันธ์กันค่อนข้างปานกลาง
8. การมีส่วนร่วมในชุมชน	0.245*	0.015	0.015	สัมพันธ์กันค่อนข้างปานกลาง
9. การสื่อสารในชุมชน	0.329*	0.000	0.000	สัมพันธ์กันปานกลาง
10. ความรู้ของคนในชุมชน	0.360*	0.001	0.001	สัมพันธ์กันปานกลาง
11. ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน-เอกชน	0.302*	0.000	0.000	สัมพันธ์กันค่อนข้างปานกลาง
12. ความทันสมัยของชุมชน	0.436*	0.000	0.000	สัมพันธ์กันปานกลาง

* อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย : กรณีโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อย จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า

1. ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทย เมื่อพิจารณาภาพรวม ทั้ง 3 ด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.33 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการบริหารการปกครองมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยย่อยในแต่ละด้าน พบว่า การมีส่วนร่วมในชุมชน ภาวะผู้นำชุมชน และการรวมกลุ่มในชุมชน มีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการอยู่ในระดับมาก

2. การทดสอบสมมติฐาน โดยใช้การทดสอบความสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Chi-Square) ระหว่างตัวแปรและทดสอบทิศทางความสัมพันธ์แกมมา (Gamma) เพื่อระบุขนาดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพ การจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทไทยที่เป็นความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง ได้แก่ การสื่อสารในชุมชน ความรู้ของคนในชุมชน และความทันสมัยของชุมชน เป็นความสัมพันธ์กันในระดับค่อนข้างปานกลาง ได้แก่ การรวมกลุ่มในชุมชน การมีส่วนร่วมในชุมชน และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน-เอกชน เป็นความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย ได้แก่ ภาวะผู้นำชุมชน และไม่สัมพันธ์กัน ได้แก่ กฎหมายและระเบียบทางราชการ หลักศาสนาของชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

3. องค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการความขัดแย้ง คือ จุดมุ่งหมายของการจัดการความขัดแย้ง วิธีการจัดการความขัดแย้ง และบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการ พบว่า เป้าหมายการจัดการเพื่อส่วนรวมและการจัดการร่วมกันของทุกภาคส่วน จะมีผลต่อความสำเร็จของการจัดการความขัดแย้งมากที่สุด คือ อยู่ในระดับมาก โดยจะต้องมีเป้าหมายการจัดการ โดยการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์เฉพาะตัวเฉพาะกลุ่มย่อยๆ เพียงอย่างเดียว และทุกภาคส่วนทั้งชุมชน หน่วยงานราชการ เจ้าของโครงการ นักวิชาการ องค์กรภาคเอกชน จะต้องร่วมกันในการเข้าไปจัดการความขัดแย้ง

และจากผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อย จังหวัดสมุทรสงคราม มีจำนวน 7 ปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยการสื่อสารในชุมชน : เป็นปัจจัยสำคัญในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร

ความรู้ ระหว่างกัน ซึ่งหากสมาชิกในชุมชนมีการสื่อสารที่ดีและเหมาะสม จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบข้อมูล ข่าวสาร ที่เป็นจริง เป็นปัจจุบัน และตรงกัน ทุกฝ่าย ตลอดจนเกิดความรู้ความเข้าใจที่ต่อเนื่องเป็นระบบ อันจะช่วยให้เกิดการตัดสินใจที่ถูกต้อง ช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ด้วยการมีข้อมูลที่เพียงพอต่อการตัดสินใจแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วันชัย วัฒนศัพท์ (2550) ซึ่งสรุปได้ว่า เครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการแก้ปัญหา คือ "การสื่อสาร" นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชนของ กาญจนา แก้วเทพ (2543) ซึ่งเน้นกระบวนการสื่อสารแบบสองทางซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาในชุมชน

2. ปัจจัยความรู้ของคนในชุมชน : เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ รวมถึงได้มีการวิเคราะห์และตัดสินใจ ตีค่าสิ่งที่พบเห็นว่ามีความถูกต้องดีงาม และนำไปใช้ได้ โดยความรู้จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพชุมชน และก่อให้เกิดการร่วมมือในกระบวนการแก้ปัญหาโดยชุมชนจะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน รวมถึงการระดมสมองร่วมกัน และการอบรมกันเองในชุมชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ของ Nonaka และ Takeuchi (อ้างถึงใน ปิยานี รวีเลิศศิริกุล, 2546) ซึ่งเสนอกิจกรรมการจัดการความรู้ ซึ่งนำมาปรับใช้กับชุมชนได้ กล่าวคือ 1) การสร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ 2) การสร้างทีมจัดการความรู้ 3) การสร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 4) การสร้างเครือข่ายความรู้กับโลกภายนอก ทั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ เดวิท แมทวีส (อ้างถึงใน พิษชา บัวแย้ม, 2547) ที่ให้ความสำคัญแก่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ประกอบไปด้วย 1) กระบวนการการกำหนดประเด็นปัญหาโดย การเปิดโอกาสให้ประชาชนคิดปัญหาทั้งจากแง่มุมผลประโยชน์ของตนและผู้อื่น 2) การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการเวทีสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ 3) การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก และ 4) การประเมินผลกิจกรรมโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินใจว่าความพยายามและกิจกรรมที่ดำเนินการใดที่มีประโยชน์ และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชน

3. ปัจจัยความทันสมัยของชุมชน : เป็นปัจจัยที่มีความจำเป็นในสถานการณ์โลกปัจจุบันที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีความเจริญและการพัฒนาได้ แต่ความทันสมัยจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนต่อเมื่อ สังคม และประเพณีของชุมชนมีการปรับเปลี่ยนสู่ความทันสมัยที่เหมาะสมอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ระบบต่างๆในสังคมมีโอกาสได้ปรับตัวไปพร้อมกับ

การรักษาคุณภาพและความมั่นคงของสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มีความก้าวหน้าในความรู้และเทคโนโลยี มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น รวมถึงความเชื่อของคนในชุมชนก็จะจะเป็นความคิดเชิงเหตุผลมากขึ้น ความทันสมัยจึงก่อให้เกิดการผสมผสานกับความขัดแย้งควบคู่กันไป โดยหากนำความทันสมัยมาใช้ในชุมชนได้อย่างเหมาะสม สามารถประสานให้เป็นเนื้อเดียวกันได้ก็จะช่วยเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างกันได้ง่ายขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Huntington (1969) ที่มองความทันสมัยว่าจะช่วยจัดการความขัดแย้งได้ เพราะความหมายของสังคมที่ทันสมัย คือ สังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ และสังคมแห่งสันติสุข

4. ปัจจัยการรวมกลุ่มในชุมชน : เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนนโยบาย และร่วมตัดสินใจในกิจกรรมของกลุ่ม อันจะช่วยให้การสนองตอบความต้องการของสมาชิกและชุมชนเป็นไปได้อย่างสูงขึ้น และเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็ง ทั้งกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มกิจกรรมก็ย่อมมีพลังในการเจรจาต่อรอง ซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของชุมชนที่วางไว้ได้ง่ายขึ้น การจัดการปัญหาในชุมชนก็จะสามารถดำเนินการได้ง่ายขึ้นเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการรวมกลุ่มตามหลัก WAKON YOSAI ซึ่ง สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549) ได้นำเสนอถึงการพัฒนาของประเทศไทยที่สามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจาก ปัจจัยภายใน (WAKON) และปัจจัยภายนอก (YOSAI)

5. ปัจจัยการมีส่วนร่วมในชุมชน : เป็นปัจจัยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานตามขั้นตอนที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนแก้ปัญหา ร่วมค้นหาข้อมูล ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลจากการดำเนินงานนั้นๆ ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น และตระหนักในศักยภาพและความรู้ความสามารถของตนเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และสามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนเองได้สำเร็จอันจะเป็นประโยชน์นำไปสู่การจัดการปัญหาต่างๆในชุมชนได้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการมีส่วนร่วมแบบ PAR โดย สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549)

6. ปัจจัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน-เอกชน : เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ซึ่งหากมีการประสานประโยชน์ด้วยความเป็นธรรมสำหรับทุกฝ่ายจะช่วยให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน นอกจากนี้การให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมจะช่วยให้เกิดการชดเชยสภาวะทางจิตใจหรือเกิดการยอมรับจากผู้ที่เกี่ยวข้องได้มากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างกันได้ง่ายขึ้น

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Gittinger (1982) ที่มองผลประโยชน์ว่ามี 2 ลักษณะ ได้แก่ ผลประโยชน์ที่ไม่มีตัวตน คือ ผลประโยชน์ที่วัดไม่ได้จากแง่ของปริมาณ หรือในแง่ของมูลค่า ในรูปตัวเงิน และผลประโยชน์ที่มีตัวตน คือ ผลตอบแทนที่วัดมูลค่าเป็นจำนวนเงินได้ ซึ่งการแบ่งผลประโยชน์ตามลักษณะนี้อาศัยมาตรการการวัดค่าที่ยอมรับทั่วไป คือ ดีค่าเป็นจำนวนเงินได้ แต่ผลประโยชน์ทางสังคมบางอย่างไม่สามารถวัดได้ ซึ่งผลประโยชน์จะเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะชุมชนจะต้องมีการพัฒนาและโครงการจากภาครัฐจะเป็นผลประโยชน์ทางสังคมที่จะเกิดกับชุมชน

7. ปัจจัยภาวะผู้นำชุมชน : เป็นปัจจัยสำคัญในการนำชุมชนไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลว เพราะผู้นำจะเป็นผู้ที่ชุมชนให้การยอมรับและปฏิบัติตาม และผู้นำเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาในพื้นที่ของชุมชนมากที่สุด สามารถนำความคิดในการจัดการปัญหาของชุมชน และผู้นำชุมชนที่ชุมชนต้องการและยอมรับได้ คือ ผู้นำที่มีความรู้ มีสติปัญญาที่ดี บุคลิกภาพดี และการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ มีความถูกต้อง สามารถเป็นแบบอย่างและเป็นที่พึ่งของประชาชนในชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำของ DuBrin (1998) ซึ่งได้เสนอคุณลักษณะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ (Characteristic of creative leaders) ได้แก่ ความรู้ เชี่ยวชาญ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมทางสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรมีการปรับบทบาทของผู้เกี่ยวข้องหลักในการจัดการความขัดแย้ง ดังต่อไปนี้

1) มีความเป็นระบบของโครงการหรือกิจกรรมที่เข้ามาดำเนินการ หากมีการเตรียมการ และดำเนินการถูกต้องตามระเบียบกฎหมายที่กำหนดอย่างเป็นขั้นตอน เช่น ขั้นตอนการทำ EIA มีการศึกษาผลกระทบอย่างเป็นรูปธรรม จะช่วยป้องกันความขัดแย้งได้ และแม้จะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นการจัดการความขัดแย้งก็จะสามารถดำเนินการได้ง่ายขึ้น

2) มีเจ้าภาพหลักของโครงการ โครงการควรต้องมีเจ้าภาพหลักในการรับผิดชอบโครงการที่ชัดเจนเพื่อการดำเนินการประสานงาน และช่วยเหลือกรณีเกิดความขัดแย้ง หรือกรณีต้องรับผิดชอบ หรือชดเชยความเสียหายที่อาจเกิดจากโครงการ

3) มีการบูรณาการการทำงาน โดยทุกฝ่ายจะต้องตระหนักในบทบาทที่จะต้องดำเนินการจัดการความขัดแย้งเชิงบูรณาการจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการ และประชาชน

1.2 ผลการวิจัยสามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากโครงการขนาดใหญ่ของหน่วยงานภาครัฐที่เข้าไปดำเนินการในพื้นที่จังหวัดต่างๆ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่นที่นอกเหนือจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในครั้งนี้ โดยนำบริบทของชุมชนที่มีสถานการณ์ความขัดแย้งมาเป็นข้อมูลเบื้องต้นเชิงพื้นที่ในการกำหนดตัวแปร

2.2 ศึกษาตัวแบบการจัดการความขัดแย้งตามสถานการณ์ความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันในทุกภาคของประเทศไทย เพื่อความเหมาะสมในการจัดการความขัดแย้งตามสถานการณ์

2.3 ควรศึกษาบทบาทที่สำคัญของผู้เกี่ยวข้องในการจัดการความขัดแย้ง ทั้งในส่วนของเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมที่เข้าไปดำเนินการในพื้นที่ หน่วยงานทางราชการ ชุมชน และหน่วยงานสนับสนุนอื่น ๆ

2.4 ศึกษาปัจจัยสอดแทรกอื่นๆ ที่มีผลต่อการจัดการความขัดแย้ง เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งเป็นบริบทสำคัญที่อาจมีผลกระทบต่อการจัดการความขัดแย้ง

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ, กำจร หลุยยะพงศ์, รุจิรา สุภาษา และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ. (2543).

สื่อเพื่อชุมชนการประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ชาย สัญญาวิวัฒน์ และสัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2551). **การบริหารจัดการแนวพุทธ.**

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิตี เอียวศรีวงศ์. (2543). **เอกสารประกอบการอบรม หัวข้อ ความขัดแย้งในปัญหา**

ทรัพยากรและหนทางแก้ไข (การอบรมหลักสูตรของสถาบันพระปกเกล้าฯ

ณ สวนบัวรีสอร์ท อ.หางดง จ.เชียงใหม่).

เข้าถึงได้จาก <http://www.reocities.com/thaifreeman/articles/niti11.html>.

บุญยวัฒน์ เกิดกล้า. (2544). **การค้นคว้าแบบอิสระมหาบัณฑิต เรื่อง การบังคับใช้กฎหมาย**

กรณี การบุกรุกแม่น้ำปิงในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่. เชียงใหม่ :

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ปิยานี รวีเลิศศิริกุล. (2546). งานวิจัยเฉพาะกรณีปริญญาโท เรื่อง การจัดการองค์ความรู้
ในองค์กรธุรกิจออกแบบและก่อสร้าง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิชชา บัวแย้ม. (2547). วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในการวิเคราะห์ชุมชนด้านกายภาพโดยใช้เทคนิคการประเมินชุมชน
อย่างรวดเร็วในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ด้วยมือ : กรณีศึกษา ตำบลท่าช้าง
กิ่งอำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2550). ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. ขอนแก่น:
ศิริภัณฑ์ออฟเซต.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2541). การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2549). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกรี พิษผักหวาน. (2541). วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต เรื่อง ชาวบ้านกับโครงการของรัฐ:
กรณีศึกษาปัญหาความขัดแย้งการจัดการป่าชายเลนพื้นที่ตำบลบางชัน
อำเภอคลอง จังหวัดจันทบุรี. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสถานการณ์ใน
ประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Denison, D.I R. (1990). *Corporate culture and organizational effectiveness*.
New York: John Wiley & Sons.
- DuBrin, A.J. (1998). *Leadership: Research findings practice and skills*.
Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Gittinger, J. P. (1982). *Economic analysis of agricultural projects* (2nd ed.).
Baltimore: John Hopkins University Press.
- Huntington, S. P. (1993). *The clash of civilization*. Foreign Affairs 72, 22-49.
- Inkeles, A., & Smith, D. H. (1974). *Becoming modern*. London: Heinemann
Educational Books.